

HOTĂRÂREA CURȚII

6 iunie 2000*

Roman Angonese împotriva Cassa di Risparmio di Bolzano SpA

Cauza C-281/98

(cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Pretore di Bolzano)

„Libera circulație a persoanelor – Acces la ocuparea unui loc de muncă – Certificat de bilingvism eliberat de către o administrație locală – Articolul 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE) – Regulamentul (CEE) nr. 1612/68”

În cauza C-281/98,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), de către Pretore di Bolzano, Italia, de pronunțare, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

Roman Angonese

și

Cassa di Risparmio di Bolzano SpA,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolului 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE), precum și a articolului 3 alineatul (1) și a articolului 7 alineatele (1) și (4) din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2),

CURTEA,

compusă din domnii G. C. Rodríguez Iglesias, președinte, D. A. O. Edward, L. Sevón și R. Schintgen, președinți de cameră, P. J. G. Kapteyn, C. Gulmann, J.-P. Puissochet, G. Hirsch, P. Jann, H. Ragnemalm (raportor) și M. Wathelet, judecători,

avocat general: domnul N. Fennelly,
grefier: doamna L. Hewlett, administrator,

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru domnul R. Angonese, de către G. Lanzinger, avocat în Baroul din Bolzano,

– pentru Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, de către K. Zeller și T. Dipoli, avocați în Baroul din Bolzano,

*Limba de procedură: italiana.

– pentru guvernul italian, de către profesorul U. Leanza, șef al Serviciului de Contencios Diplomatic din cadrul Ministerului Afacerilor Externe, în calitate de agent, asistat de către domnul D. Del Gaizo, Avvocato dello Stato,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de către domnul P. J. Kuyper, consilier juridic și de către domnul B.J. Drijber, membru al Serviciului Juridic, în calitate de agenți,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale prezentate de către domnul Angonese, de către Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, de către guvernul italian și de către Comisie în ședința din 28 septembrie 1999,

după ascultarea concluziilor avocatului general, în ședința din 25 noiembrie 1999,

pronunță prezenta

Hotărâre

1. Prin ordonanța din 8 iulie 1998, primită la Curte la 23 iulie 1998, Pretore di Bolzano a adresat, în temeiul articolului 177 din Tratatul CE (devenit articolul 234 din Tratatul CE), o întrebare preliminară privind interpretarea articolului 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE), precum și a articolului 3 alineatul (1) și a articolului 7 alineatele (1) și (4) din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO L 257, p. 2, denumit în continuare „regulamentul”).
2. Această întrebare a fost adresată în cadrul unui litigiu între domnul Angonese și Cassa di Risparmio di Bolzano SpA (denumită în continuare „Cassa di Risparmio”) cu privire la o condiție de acces la un concurs de recrutare impusă de către aceasta din urmă.

Legislația comunitară

3. Articolul 3 alineatul (1) din regulament prevede:

„În cadrul prezentului regulament, nu sunt aplicabile actele cu putere de lege și actele administrative sau practicile administrative ale unui stat membru care:

– restrâng sau supun unor condiții care nu se aplică propriilor lor cetățeni cererea și oferta de locuri de muncă, accesul la ocuparea unui loc de muncă și dreptul străinilor de a desfășura o activitate sau care

– deși se aplică indiferent de cetățenie, scopul sau efectul lor exclusiv sau principal este de a împiedica accesul resortisanților celorlalte state membre la locurile de muncă oferite.

Prezenta dispoziție nu se aplică în cazul condițiilor privind cunoștințele lingvistice solicitate în raport cu natura locului de muncă ce urmează a fi ocupat.”

4. Articolul 7 alineatele (1) și (4) din regulament prevede:

„Lucrătorul resortisant al unui stat membru nu poate fi tratat diferit de lucrătorii naționali, pe teritoriul celorlalte state membre, din motive de naționalitate, în ceea ce privește condițiile de

încadrare în muncă și condițiile de muncă, în special, în ceea ce privește remunerarea, concedierea și reintegrarea profesională sau reangajarea, în cazul în care acesta devine șomer.

[...]

Orice clauză a unui contract colectiv de muncă sau individual sau a altei reglementări colective privind accesul la ocuparea forței de muncă, munca, remunerarea și alte condiții de muncă sau concedierea este nulă de drept, în măsura în care aceasta prevede sau permite condiții discriminatorii în privința lucrătorilor care sunt resortisanți ai celorlalte state membre.”

Acțiunea principală

5. Domnul Angonese, resortisant italian având germana ca limbă maternă și care locuiește în provincia Bolzano, și-a mutat domiciliul în Austria între 1993 și 1997, pentru a-și continua studiile. În august 1997, ca urmare a unui anunț publicat în cotidianul italian *Dolomiten* la 9 iulie 1997, acesta și-a depus candidatura la un concurs de recrutare pentru un loc de muncă într-o societate bancară privată din Bolzano, Cassa di Risparmio.
6. Una dintre condițiile de admitere la concurs era deținerea unui certificat de bilingvism (italian/german) de tip B (denumit în continuare „certificatul”), care era solicitat în provincia Bolzano pentru accesul la „*carriera di concetto*” (carieră de funcționar superior) în domeniul public.
7. Din dosar reiese că certificatul este eliberat de către o administrație publică din provincia Bolzano în urma unui examen care se desfășoară numai în această provincie. Cetățenii care locuiesc în provincia Bolzano obișnuiesc să obțină certificatul în mod implicit în vederea căutării unui loc de muncă. Obținerea acestui certificat este considerată ca fiind o etapă aproape obligatorie a unei formări normale.
8. Instanța de trimitere a constatat că, deși domnul Angonese nu deținea certificatul, acesta era perfect bilingv. În vederea admiterii la concursul de recrutare, acesta a prezentat diploma de absolvire a studiilor de geometru, certificate de atestare a studiilor lingvistice în engleză, slovenă și polonă, efectuate la Facultatea de Filozofie a Universității din Viena și a indicat că experiența sa profesională includea desfășurarea activităților de geometru și traducător din polonă în italiană.
9. La 4 septembrie 1997, Cassa di Risparmio l-a informat pe domnul Angonese că nu putea participa la concurs, deoarece nu prezentase certificatul.
10. Pretore di Bolzano subliniază că persoanele care nu locuiesc în provincia Bolzano pot obține cu dificultate certificatul în timp util. Acesta precizează că, în cazul de față, cererile de participare la concurs trebuiau prezentate la 1 septembrie 1997, adică la mai puțin de două luni de la publicarea anunțului de concurs. Cu toate acestea, un termen minim de 30 de zile este prevăzut între probele scrise și probele orale organizate pentru obținerea certificatului, iar sesiunile de examen, care se desfășoară anual, sunt în număr limitat.
11. Condiția privind obținerea certificatului impusă de Cassa di Risparmio se întemeie pe articolul 19 din Convenția colectivă națională a Casei de Economii din 19 decembrie 1994 (denumită în continuare „Convenția colectivă”) care prevede:

„Instituția are dreptul de a decide dacă angajarea personalului menționat la alineatele (1) și (2), sub rezerva, în orice caz, a dispozițiilor articolului 21 enunțat în continuare, trebuie să se efectueze prin concurs intern pe baza calificărilor și/sau prin intermediul unor probe sau în funcție de criteriile de selecție definite de către instituție.

Este de competența instituției să stabilească, după caz, condițiile și regulile concursurilor interne, să desemneze membrii comisiilor de examinare și să stabilească criteriile de angajare menționate la primul paragraf...”

12. Deși a recunoscut dreptul pe care îl are Cassa di Risparmio de a-și alege viitorii colaboratori dintre persoanele perfect bilingve, domnul Angonese a denunțat ilegalitatea condiției privind deținerea obligatorie a certificatului, pe care acesta o consideră ca fiind contrară principiului liberei circulații a lucrătorilor consacrat prin articolul 48 din tratat.
13. Domnul Angonese a solicitat ca această condiție să fie declarată nulă, iar Cassa di Risparmio să fie obligată să repare prejudiciul pe care acesta l-a suferit ca urmare a pierderii unei oportunități, precum și să îi ramburseze cheltuielile efectuate pentru acțiunea în justiție.
14. Conform instanței de trimitere, obligația de a deține certificatul pentru a face dovada cunoștințelor sale lingvistice poate să penalizeze, contrar dreptului comunitar, candidații la un loc de muncă care nu locuiesc în Bolzano și a putut, în cazul de față, să aducă atingere domnului Angonese care a locuit într-un alt stat membru în vederea efectuării unor studii. În afară de aceasta, instanța respectivă consideră că, în cazul în care obligația în cauză este declarată, în sine, contrară dreptului comunitar, aceasta este nulă în dreptul italian.

Întrebarea preliminară

15. În aceste condiții, Pretore di Bolzano a hotărât să suspende pronunțarea hotărârii și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Se poate considera că articolul 48 alineatele (1), (2) și (3) din Tratatul CE, articolul 3 alineatul (1) și articolul 7 alineatele (1) și (4) din Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 sunt compatibile cu condiționarea participării la un concurs având drept obiectiv ocuparea unor locuri de muncă într-o societate de drept privat de deținerea unui certificat oficial de cunoaștere a limbilor locale eliberat de către o singură administrație publică, dintr-un singur stat membru, într-un singur loc de examinare (în speță, la Bolzano) și în urma unei proceduri a cărei durată nu este neglijabilă (în cazul de față, intervalul minim prevăzut între proba scrisă și proba orală este de cel puțin 30 de zile)?”

16. Înainte de a examina întrebarea preliminară adresată de către Pretore di Bolzano, este necesar să se sublinieze că s-au prezentat observații cu privire la relevanța întrebării pentru soluționarea litigiului din acțiunea principală și cu privire la competența Curții de a răspunde la această întrebare.
17. Guvernul italian și Cassa di Risparmio susțin că întrebarea adresată este artificială și nu este de competența dreptului comunitar, dat fiind că domnul Angonese este considerat drept rezident al provinciei Bolzano de la nașterea sa.
18. În această privință, este necesar să se amintească faptul că, în conformitate cu o jurisprudență constantă, este numai de competența instanțelor naționale, care sunt sesizate cu privire la litigiu și care trebuie să-și asume responsabilitatea hotărârii judecătorești care urmează să fie pronunțată, să aprecieze, în ceea ce privește elementele specifice fiecărei cauze, atât

necesitatea unei hotărâri preliminare, pentru a fi în măsură să pronunțe hotărârea, cât și relevanța întrebărilor pe care acestea le adresează Curții. Respingerea de către aceasta din urmă a unei cereri formulate de către o instanță națională este posibilă numai în cazul în care este evident că interpretarea solicitată a dreptului comunitar nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale (a se vedea, în special, Hotărârea din 30 aprilie 1998, Cabour, cauza C-230/96, Rec. p. I-2055, punctul 21).

19. Fără să se pronunțe cu privire la temeinicia motivării ordonanței de trimitere, menționate la punctul 14 din prezenta hotărâre, nu este evident că interpretarea solicitată a dreptului comunitar nu are nicio legătură cu realitatea sau cu obiectul acțiunii principale.
20. În aceste condiții, este necesar să se răspundă la întrebarea adresată.
21. Instanța națională întreabă, în esență, dacă articolul 48 din tratat și articolele 3 și 7 din regulament se opun ca un angajator să oblige candidații la un concurs de recrutare să facă dovada cunoștințelor lor lingvistice exclusiv pe baza unei singure diplome, precum certificatul, eliberate într-o singură provincie a unui stat membru.
22. În ceea ce privește incidența regulamentului, este necesar să se sublinieze că articolul 3 alineatul (1) din acesta se referă numai la actele cu putere de lege sau actele administrative ori la practicile administrative din statele membre. Prin urmare, acesta nu este relevant în cadrul unei examinări a caracterului legal al unei obligații care nu își are originea în astfel de dispoziții sau practici.
23. În ceea ce privește articolul 7 din regulament, Cassa di Risparmio subliniază că obligația de a deține certificatul nu decurge dintr-un contract colectiv sau individual de muncă, astfel încât examinarea caracterului legal al acestei obligații cu privire la această dispoziție nu este relevantă.
24. Cu toate acestea, domnul Angonese și Comisia pretind că articolul 19 din Contractul colectiv permite societăților bancare să includă criteriile de selecție discriminatorii, precum certificatul, și că acest articol încalcă articolul 7 alineatul (4) din regulament.
25. Este necesar să se constate că articolul 19 din Contractul colectiv autorizează instituțiile respective să stabilească procedura de concurs și condițiile concursurilor, precum și criteriile de angajare.
26. Cu toate acestea, o astfel de dispoziție nu autorizează instituțiile respective, nici explicit, nici implicit, să adopte criteriile discriminatorii în ceea ce privește lucrătorii resortisanți din celelalte state membre care să contravină articolului 7 din regulament.
27. Reiese că o astfel de dispoziție nu constituie în sine o încălcare a articolului 7 din regulament și nu are efect asupra caracterului legal, în ceea ce privește regulamentul respectiv, al unei obligații, precum cea impusă de către Cassa di Risparmio.
28. În aceste condiții, este necesar să se examineze întrebarea adresată numai cu privire la articolul 48 din tratat.
29. În temeiul articolului 48 din tratat, libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității presupune eliminarea oricărei discriminări pe bază de naționalitate, între lucrătorii statelor membre, în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, remunerația și celelalte condiții de muncă.

30. În primul rând, este necesar să se sublinieze că principiul nediscriminării enunțat la articolul 48 din tratat este formulat în termeni generali și că nu se adresează, în special, statelor membre.
31. Astfel, Curtea a hotărât că interzicerea discriminărilor pe bază de naționalitate se aplică nu numai în cazul acțiunilor autorităților publice, ci și în cazul dispozițiilor de altă natură care urmăresc să reglementeze, în mod colectiv, munca salariată și prestările de servicii (a se vedea Hotărârea din 12 decembrie 1974, Walrave și Koch, cauza 36/74, Rec. p. 1405, punctul 17).
32. Curtea a hotărât că eliminarea între statele membre a obstacolelor la libera circulație a persoanelor este compromisă în cazul în care eliminarea barierelor statale poate fi neutralizată de obstacole care rezultă din exercitarea autonomiei lor juridice de către asociații sau organisme care nu intră sub incidența dreptului public (a se vedea Hotărârea Walrave și Koch, menționată anterior, punctul 18 și Hotărârea din 15 decembrie 1995, Bosman, cauza C-415/93, Rec. p. I-4921, punctul 83).
33. Curtea a subliniat că, deoarece condițiile de muncă din diferitele state membre sunt reglementate atât prin acte cu putere de lege sau norme administrative, cât și prin contracte și alte acte încheiate sau adoptate de către persoane de drept privat, o limitare a interdicției de discriminare pe bază de naționalitate la actele autorității publice riscă să genereze inegalități cu privire la aplicarea acesteia (a se vedea hotărârile menționate anterior, Hotărârea Walrave și Koch, punctul 19 și Hotărârea Bosman, punctul 84).
34. Curtea a hotărât, de asemenea, că faptul că anumite dispoziții ale tratatului se adresează, în mod formal, statelor membre nu exclude acordarea de drepturi în mod simultan oricărei persoane de drept privat interesate de respectarea obligațiilor astfel definite (a se vedea Hotărârea din 8 aprilie 1976, Defrenne, cauza 43/75, Rec. p. 455, punctul 31). Prin urmare, Curtea a concluzionat, în ceea ce privește o dispoziție cu caracter imperativ a tratatului, că interzicerea discriminării se impune, de asemenea, tuturor contractelor având ca obiectiv reglementarea în mod colectiv a muncii salariate, precum și contractelor dintre persoane de drept privat (a se vedea Hotărârea Defrenne, menționată anterior, punctul 39).
35. O asemenea considerație trebuie, *a fortiori*, să se aplice articolului 48 din tratat care enunță o libertate fundamentală și care constituie o aplicare specifică a interdicției generale de discriminare incluse în articolul 6 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 12 din Tratatul CE). În această privință, precum articolul 119 din Tratatul CE (articolele 117-120 din Tratatul CE au fost înlocuite cu articolele 136 - 143 din Tratatul CE), are drept obiectiv garantarea unui tratament nediscriminatoriu pe piața muncii.
36. În aceste condiții, este necesar să se considere că interzicerea discriminării pe bază de naționalitate, enunțată la articolul 48 din tratat, se aplică, de asemenea, persoanelor de drept privat.
37. Este necesar să se examineze, în continuare, dacă o obligație impusă de către un angajator, precum Cassa di Risparmio, în temeiul căreia accesul la un concurs de recrutare este condiționat de deținerea unei singure diplome, precum certificatul, constituie o discriminare contrară articolului 48 din tratat.
38. În această privință, din ordonanța de trimitere reiese că certificatul este admis exclusiv de către Cassa di Risparmio ca dovadă a cunoștințelor lingvistice solicitate și că acesta poate fi obținut numai într-o provincie din statul membru respectiv.

39. Rezultă că persoanele care nu locuiesc în această provincie au puține posibilități de a dobândi certificatul și că este dificil sau chiar imposibil pentru aceștia să aibă acces la locul de muncă respectiv.
40. Deoarece majoritatea rezidenților din provincia Bolzano sunt de naționalitate italiană, obligația de a obține certificatul solicitat îi defavorizează pe resortisanții din celelalte state membre în raport cu aceștia din urmă.
41. Această concluzie nu poate fi infirmată prin faptul că obligația în litigiu aduce atingere atât resortisanților italieni care locuiesc în celelalte părți ale teritoriului național, cât și resortisanților din celelalte state membre. Pentru ca o măsură să poată fi calificată drept discriminatorie pe bază de naționalitate în sensul normelor privind libera circulație a lucrătorilor, nu este necesar ca această măsură să aibă drept efect favorizarea tuturor lucrătorilor naționali sau defavorizarea numai a lucrătorilor resortisanți din celelalte state membre, cu excepția lucrătorilor naționali.
42. O condiție, precum cea în cauză în acțiunea principală, care condiționează dreptul de a participa la un concurs de recrutare de deținerea unei diplome de limbă care nu poate fi obținută decât într-o singură provincie a unui stat membru și interzice prezentarea oricărei alte dovezi echivalente, poate fi justificată numai în cazul în care se bazează pe considerente obiective independente de naționalitatea persoanelor implicate și proporționale cu obiectivul avut în vedere în mod legitim.
43. Curtea a hotărât anterior că principiul nediscriminării se opune impunerii obligației de a dobândi cunoștințele lingvistice respective pe teritoriul național (Hotărârea din 28 noiembrie 1989, Groener, cauza C-379/87, Rec. p. 3967, punctul 23).
44. Astfel, deși poate fi legitim să i se solicite cunoștințe lingvistice de un anumit nivel unui candidat la un loc de muncă, iar deținerea unei diplome, precum certificatul, poate constitui un criteriu care să permită evaluarea acestor cunoștințe, imposibilitatea de a prezenta dovada cunoștințelor lingvistice solicitate prin orice alt mijloc, în special prin alte calificări echivalente obținute în alte state membre, trebuie considerată drept disproporțională în raport cu obiectivul urmărit.
45. Prin urmare, este necesar să se considere că obligația impusă de către un angajator pentru accesul unui candidat la un concurs de recrutare de a face dovada cunoștințelor sale lingvistice exclusiv pe baza unei singure diplome, precum certificatul, eliberate într-o singură provincie a unui stat membru, constituie o discriminare pe bază de naționalitate contrară articolului 48 din tratat.
46. Prin urmare, este necesar să se răspundă întrebării adresate că articolul 48 din tratat interzice angajatorului să oblige candidații la un concurs de recrutare să facă dovada cunoștințelor lor lingvistice exclusiv pe baza unei singure diplome, eliberate într-o singură provincie a unui stat membru.

Cu privire la cheltuielile de judecată

47. Cheltuielile efectuate de către guvernul italian, precum și de către Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile în acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței

naționale, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea care i-a fost adresată de Pretore di Bolzano, prin ordonanța din 8 iulie 1998, declară:

Articolul 48 din Tratatul CE (devenit, după modificare, articolul 39 din Tratatul CE) interzice angajatorului să oblige candidații la un concurs de recrutare să facă dovada cunoștințelor lor lingvistice exclusiv pe baza unei singure diplome, eliberate într-o singură provincie a unui stat membru.

Rodríguez Iglesias	Edward	Sevón
Schintgen	Kapteyn	
Gulmann	Puissochet	Hirsch
Jann	Ragnemalm	Wathelet

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, 6 iunie 2000.

Grefier
R. Grass

Președinte
G. C. Rodríguez Iglesias